УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.17>**Л. М. Тернавська**старший викладач кафедри іноземних мов
Бердянського університету менеджменту та бізнесу

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗІ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Статтю присвячено проблемі імплементації культурологічного підходу в практику викладання іноземних мов. На основі аналізу наукової літератури було уточнено сутність культурологічного підходу до навчання іноземної мови, визначено його історичні засади; розкрито особливості взаємозв'язку мови і культури та необхідності їх нероздільного вивчення.

У дослідженні обґрунтовано особливості роботи з автентичними матеріалами на заняттях з іноземної мови, позитивні фактори їх застосування. У ході дослідження було підібрано та апробовано методи та прийоми реалізації культурологічного підходу у процесі навчання англійської мови.

Готуючись до імплементації культурологічного підходу в реальний освітній процес, нами було проведено аналіз культурологічного змісту підручників; визначення рівня зацікавленості студентів культурологічними матеріалами, готовності до їх сприйняття, мотивації навчання; окреслення спектру учнівських потреб та інтересів.

На практичному етапі роботи нами було проведено уроки англійської мови, на яких було досліджено ряд методів та прийомів навчання у культурологічному вивченні мови. У результаті цього було встановлено, що інтерактивні методи навчання є найефективнішими в роботі з культурологічними матеріалами.

У результаті дослідження ми дійшли загального висновку про те, що культурологічний підхід до навчання іноземної мови здатний справдити освітні потреби ХХІ століття та посідає чільне місце серед інших підходів. Відбір та опрацювання культурологічних матеріалів (автентичні матеріали, довідкова інформація, країнознавчі факти тощо) покладаються виключно на викладача та студентів; важливою складовою ефективного здобуття міжкультурної компетентності є врахування інтересів студентів та їх спрямування викладачем; мотивація студентів залежить від типу вправи, виду роботи з нею та застосованими методами і прийомами; відповідальним завданням для викладача є якісне планування та організація міжкультурного вивчення іноземної мови.

Перспективи подальшої наукової розвідки пов'язуються з такими напрямками, як: розробка та апробація методів міжкультурного вивчення іноземної мови; питання осучаснення занять з англійської мови на засадах культурологічного підходу.

Ключові слова: культурологічний підхід, методи і прийоми навчання мов, іноземна мова.

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні умови життя в інформаційному світі стрімко активізують питання інтеграції України до світової спільноти та Європейського простору, де провідну роль відіграють людські цінності, здатність підтримувати зв'язок зі світом та бути соціально мобільними. Починаючи з 2015 року, коли команда Go Global офіційно ухвалила програму «Ukraine Speaking», відбулися значні зрушення у ставленні до іноземних мов як до дієвого інструменту для обміну освітнього, наукового, культурного та бізнес досвіду. Наступний рік було визначено «Роком англійської мови в Україні», що мало на меті розвивати англійську як другу робочу мову та посилити позиції України у глобальному дискурсі. Нагальним питанням стало оновлення методики викладання іноземної мови. Незважаючи на те, що великі зрушення були зроблені в рамках початкової школи, зокрема завдяки концепції

Нової Української Школи, проте ця стратегія ще не є реалізованою на достатньому рівні в основній, старшій та вищій школі. Тому актуальним залишається пошук підходів, методів та прийомів навчання іноземної мови відповідно до соціальних запитів суспільства. Наразі пріоритетним завданням є дослідження та впровадження шляхів реалізації культурологічного підходу в освітній процес іншомовної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової та методичної літератури свідчить про те, що чимало вітчизняних та зарубіжних учених розробляли окремі елементи культурологічного підходу до навчання іноземної мови. Зокрема, Л. Кемерон (аспекти ефективного викладання іноземної мови), І. М'язова (особливості міжкультурної комунікації), Ф. Бацевич (актуальні проблеми комунікативної лінгвістики), Є. Верещагін та В. Костомаров (лінгвокраїнознавчий напрям),

М. Байрам та М. Крамш (комунікативно-етнографічний), Г. Нойнер та В. Сафонова (соціокультурний напрям), Л. Серкю (особливості викладання іноземних мов у міжкультурному світі), А. Лідікоут, Л. Пападемітр, А. Скаріно та М. Кохлер (особливості міжкультурного навчання іноземних мов), С. Радул (особливості формування міжкультурної компетентності), В. Галловей, А. Гілмор, С. Дедженер, В. Перселл-Гейтс, М. Худа та Е. Якобсон (використання автентичних матеріалів на заняттях з іноземної мови), Е. Бандура, Л. Воскресенська, К. Ласкаріду та Дж. Г'юз (методів та прийомів культурологічного аналізу).

Однак на сьогодні відсутнє чітке обґрунтування культурологічного підходу до навчання іноземних мов, його лінгвістичних та психолого-педагогічних основ, цілей, змісту, принципів та методичних прийомів; не визначено місце автентичних матеріалів у набутті міжкультурної комунікативної компетентності; відсутня модель впровадження та реалізації культурологічного підходу у процесі вивчення іноземних мов.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні дидактичних засад реалізації культурологічного підходу до вивчення іноземних мов та обґрунтуванні доцільності використання певних методів і прийомів його імплементації в практику викладання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Становлення культурологічного підходу до навчання іноземних мов бере свій початок з європейської Реформи їх викладання кінця XIX ст. Основними передумовами Реформи були фактори соціально-економічного характеру: перемога буржуазії, розквіт виробництва, науки і техніки, експансія держав, що призвела до збільшення об'єму експорту та розширення торгівлі між країнами. У зв'язку з цим створювалися сприятливі умови для виникнення міжнародних комунікацій, а також потреба у спеціалістах, що володіють мовами.

До цього часу вивчення мови відповідало іншим освітнім потребам. Це був зв'язок між навчанням читання і письма та вивченням літератури, філософських і наукових праць відомих постатей, які використовували мову в якості фіксуючого засобу. Потреба використання мови в прямому словесному контакті була значно меншою через відсутність можливостей і причин для міжкультурної взаємодії [1, с. 3]. Головною групою методів для навчання ІМ були перекладні. Однак реформатори кінця XIX ст. (В. Фієстор, О. Есперсен, П. Пассі та ін.) визнали несправедливість і неадекватність їх застосування до неklasичних сучасних мов. Тоді вперше відбулася зміна парадигми у навчанні мови як засобу комунікації, а отже і у визначенні мети володіння ІМ – «залишатися у безпосередньому зв'язку з іншими народами» [3, с. 10].

Тим не менш, нові методи і прийоми навчання ще не передбачали оволодіння ІМ як елементом культури. Заслугою цього етапу є включення у зміст підручників культурологічних матеріалів. Окремі автори (М. Вальтер, Г. Світ) використовували уривки з художньої літератури, вірші, пісні та жарти, проводили країнознавчі лекції.

Значення цього етапу важко переоцінити, адже він став каталізатором розвитку МНІМ. Однак через недостатню методологічну базу і реалії тогочасних шкіл новий підхід вважався малоефективними. Зокрема, на думку Дж. Річардса і Т. Роджерса, «йому бракувало підґрунтя в теорії прикладної лінгвістики. Прямий метод на практиці представляв собою продукт освіченого дилетантства» [5, с. 10].

Через провал натуральних методів навчання ІМ, аж до кінця 60-х років XX ст. викладацька практика опиралась виключно на структурні лінгвістичні теорії, які не враховували експліцитні категорії мови. Імпульсом для появи нового підходу до навчання ІМ була зміна освітніх реалій у тогочасній Європі. Зі зростаючою взаємозалежністю європейських країн виникла потреба у посиленому вивченні мов Спільного ринку та Ради Європи – регіональної організації, спрямованої на культурну і освітню співпрацю.

Оволодіння ІМ у XXI столітті передбачає розширення кордонів власного світосприйняття та світовідчуття. При цьому те, як людина сприймає світ, завжди відбивається в поняттях, закладених її вихідною мовою і з урахуванням тих засобів, які властиві цій мові. Згідно з гіпотезою лінгвістичної відносності, «кожна мова є велика система шаблонів, що відрізняється від усіх інших, у якій наявні культурно обумовлені форми і категорії, за допомогою яких індивід не лише комунікує, але й аналізує природу, звертає увагу на типи зв'язків і явищ або ігнорує їх, передає свої міркування і будує дім своєї свідомості» [4, с. 252]. Це означає, що носії різних мов мають різне бачення та картину світу залежно від їхніх мовних систем, а отже, окрема мова має вивчатися відповідно до типу своєї культурологічної та лінгвістичної винятковості.

Використовуючи вже набутий у процесі спілкування рідною мовою лінгвокультурний досвід і національно-культурні моделі поведінки, недовідчений суб'єкт міжкультурної комунікації переважно знижує важливість (або взагалі не знає) іншомовних норм, цілей та функцій спілкування, що стає причиною провалу мовленнєвого акту. Іншою проблемою є невідповідність тієї мови, що вивчається за шкільними підручниками з реальною, якою говорять носії. Наразі типовою ситуацією по закінченню школи є невміння будувати якісну комунікацію, відсутність навичок говоріння та нерозвинене відчуття культурного коду мови.

Тим не менш, іншомовна культура – частина загальної культури людства, якою студент може оволодіти в процесі комунікативної освіти в освітньому (соціальному), розвивальному (психологічному), виховному (педагогічному) та пізнавальному (культурологічному) аспектах.

Вчені встановлюють ряд позитивних факторів використання автентичних матеріалів на заняттях ІМ: представлення реальної мови і, як результат, стимулювання дійсної комунікації, інтеграція культури та підвищення якості розуміння мови; підготовка студентів до самостійного використання мови; розвиток стратегій для усного і письмового спілкування; забезпечення щоденного користування мовою і, зокрема, досвідом, що передається цією мовою; мотивація студентів до навчання; поєднання зовнішнього світу з класними реаліями і, як результат, оживлення освітнього процесу; забезпечення зв'язку між студентами з одного боку, та цільовою мовою і культурою з іншого; ознайомлення студентів зі спектром міжособистісного мовлення за рахунок надання варіацій та можливості їх вибору; випробувальний характер матеріалу [2; 6].

Аналіз опитування показав наступні результати: 55% студентів указали, що їх не задовольняє тематика підручника, 45% респондентів відповіли, що їх швидше задовольняє тематика підручника; відповіді щодо інформаційної користі матеріалів підручника є суміжними з попередніми; 61% студентів хотів би розширити наявні у підручнику теми; 72% опитуваних хотіли б додати інші теми для вивчення на уроці; 83% студентів зазначили, що їх цікавить вивчення культури англomовних країн; цей же відсоток учнів зазначив, що їм цікаво вивчати особливості життя в англomовних країнах.

Зважаючи на це, вважаємо доцільним зробити висновки: відбір та опрацювання культурологічних матеріалів (автентичні матеріали, довідкова інформація, країнознавчі факти тощо) покладаються виключно на викладача та студентів; важливою складовою частиною ефективного здобуття МКК є врахування інтересів студентів та їх спрямування викладачем; мотивація студентів залежить від типу вправи, виду роботи з нею та застосуванням методом і прийомом (перевага має віддаватися інтерактивним); відповідальним завданням для викладача є якісне планування та організація міжкультурного вивчення ІМ.

Наведемо приклади методів і прийомів, що сприяють імплементації культурологічного підходу в освітній процес. Вивчаючи тему «Social Life», нами було випробувано метод *мозкового штурму*. Так, студентам на основі проаналізованого тексту «Youth & Family Life» було запропоновано висловити власну думку стосовно проблемного питання «Is It Better to Live in the USA or in Ukraine?». Відповіді студентів узагальнювались та фіксувались на

дошці. Використовуючи метод *інтелект-карти* було класифіковано різні аспекти життя в зазначених країнах. Об'єднавши студентів у *buzz-групи* для обговорення, було застосовано *порівняльний метод*, аби скомбінувати ідеї та творчі рішення. Підсумок роботи було підбито за допомогою виступів лідерів груп. Зрештою, викладачем було зроблено кінцевий висновок стосовно проблемного питання та роботи студентів на занятті.

Проводячи заняття за темою «Don't Be Afraid!», ми використовували *наративний метод*. Нами було організовано коло, в якому студенти по черзі ділилися власними переживаннями щодо своїх страхів. Після обговорення викладач підсумував отриману інформацію у вигляді статистики. Використавши метод *культурної капсули*, ми продемонстрували суміжні дані про страхи американців та зіставили ті елементи, які є різними у двох культурах. Студенти самостійно зробили власні висновки.

Проводивши заняття за темою «Body Language», нами було застосовано *метод дій*, або ще *педагогіку жестів*. Метою роботи було закріплення вивченої інформації стосовно жестів та мови тіла англійців за допомогою методу *рухомих ліній*. На моніторі по черзі показувалися висловлювання людей. Студент з лівого боку промовляв його студенту навпроти, а той мав відповісти автентичною поведінкою. Після виконання цього студенти з правого боку рухались, а пара змінювалась. Ця робота була проведена за рахунок розминки задля мотивація навчання студентів.

Вивчаючи тему «People», ми застосували *метод прогнозування*, що полягає в залученні студентів до додумування незакінчених історій. Так студентам було запропоновано невеликий за обсягом текст культурологічного характеру. Завданням було прочитати перше речення та висловити свої здогадки про зміст тексту. Згодом студенти перевірили свої відповіді, дочитавши текст повністю. Вчитель перевіряв розуміння прочитаного за допомогою *методу резюмування*, а потім оголосив тему тексту.

На занятті за темою «Travelling» ми випробували метод *культурного асимілятору*, або ще *міжкультурний сенсibilізатор*, який полягає у тренуванні виконання тих атрибутів, що є характерними членам англomовної культури. Студентам було запропоновано прочитати сценарій проблемної ситуації та варіанти її пояснення, а також можливі варіанти подальших дій. За допомогою фронтального опитування окремі студенти пояснювали свій вибір, даючи культурологічний коментар, що може довести правильність їхньої думки. Окрім цього, було розглянуто особливості «Американської мрії» на прикладі пісні «What We Live For» та виконано аудиторну вправу на заповнення пропусків. Викладач зробив культурологічний коментар та підсумував роботу на занятті.

Вивчаючи тему «Work», нами було проведено заняття за методом *культурного острова*. Даний метод спрямований на підсвідомий вплив на студентів та передбачає створення в аудиторії іншомовної культурної атмосфери/ситуації. Його мета – привернути увагу студентів та викликати зворотній зв'язок і підтримувати ефект інакшості.

Так, аудиторію кімнату було оздоблено відповідно до трьох ситуацій: дошка оголошень про роботу, місце для написання листа про працевлаштування та офіс. Було надруковано реальні автентичні оголошення різних форматів та типів, що згодом закріплювалися на дошці, а також реальні листи, написані носіями мови, принесено до аудиторії офісні аксесуари та організовано робочі місця для написання листів.

Завдання студентів полягало в обранні максимально привабливого місця роботи, аналізі оголошення, написанні листа про працевлаштування та проходженні співбесіди. Кожен етап роботи супроводжувався інструкцією та підказками викладача. Загалом, виконувана робота носила характер *рольової гри*. Студенти познайомилися із сучасними запитамі щодо професій, переліком найзатребуваніших навичок успішного працівника, особливостями написання листа та проходження співбесіди в англomовних країнах.

Висновки і пропозиції. Перспективи подальшої наукової розвідки пов'язуються з такими

напрямами: розробка та апробація методів між-культурного вивчення іноземної мови; питання осучаснення занять з англійської мови на засадах культурологічного підходу.

Список використаної літератури:

1. Byram M. Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching: A Book for Teachers / Clevedon and Philadelphia : Multilingual Matters LTD, 1991. 219 p.
2. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 258 p.
3. Huda M. The use of authentic materials in teaching English: Indonesia teachers' perspective in EFL classes. PEOPLE: *International Journal of Social Sciences*. 2017. V. 3, I. 2. P. 1907–1927.
4. Language, thought and reality. Selected writings of Benjamin Lee Whorf / [edited by John B. Carroll]. Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1956. 278 p.
5. Richards J. C. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 171 p.
6. Zohoorian Z. A review on the effectiveness of using authentic materials in ESP courses. English for Specific Purposes World. 2011. V. 10, I. 31. URL: http://www.esp-world.info/Articles_31/Authenticity_Effectiveness_Abstract.htm.

Ternavska L. Ways of cultural approach implementation in foreign language classes with students of non-language specialties

The article deals with the search of the effective ways of the culturological approach of implementation in the practice of teaching foreign languages. Based on the analysis of the scientific literature, the essence of the culturological approach to teaching a foreign language was specified, its historical principles were determined; the peculiarities of the relationship between language and culture and the need for their inseparable study are revealed.

The study substantiates the features of working with authentic materials in foreign language classes, the positive factors of their use. In the course of the research the methods and techniques of implementing the culturological approach in the process of learning English were selected and tested.

Preparing for the implementation of the culturological approach in the real educational process, we conducted an analysis of the culturological content of textbooks; determine the level of students' interest in cultural materials, readiness for their perception, learning motivation; outlining the range of student needs and interests.

At the practical stage of our work we conducted English language lessons, which explored a number of methods and techniques of teaching in the cultural study of the language. As a result, it was found that interactive teaching methods are the most effective in working with cultural materials.

As a result of the study, we came to the general conclusion that the culturological approach to foreign language teaching is able to meet the educational needs of the XXI century and occupies a prominent place among other approaches. Selection and processing of cultural materials (authentic materials, reference information, country facts, etc.) are entrusted exclusively to the teacher and students; an important component of effective acquisition of intercultural competence is to take into account the interests of students and their direction by the teacher; students' motivation depends on the type of exercise, the type of work with it and the methods and techniques used; a responsible task for the teacher is quality planning and organization of intercultural study of a foreign language.

Prospects for further scientific research are associated with such areas as: development and testing of methods of intercultural study of a foreign language; the question of modernization of English classes on the basis of culturological approach.

Key words: culturological approach, methods and techniques of language learning, foreign language.